

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕПРЕСИВНИХ РИНКІВ ПРАЦІ

Поглиблення диференціації в рівнях соціально-економічного розвитку в просторовому зрізі трансформується на сферу соціально-трудова відносин, наслідком чого стало формування різних типів локальних ринків праці, в структурі яких важливе місце займають депресивні. Ці ринки суттєво відрізняються від рівноважних та кризових, оскільки зберігають адекватну їм специфіку відтворювальних процесів, мотиваційні механізми стимулювання трудової активності, характеризуються різним рівнем зайнятості та безробіття, можливостями залучення населення до процесу трудової діяльності. Специфіка функціонування депресивних ринків праці об'єктивно обумовлює необхідність формування відповідної інфраструктури ринку праці, регулювання соціально-трудова відносин. Вона включає комплекс інституцій, відповідних його функціонуванню, що виступає складовою частиною механізму регулювання зайнятості. Метою статті є теоретичне та методичне обґрунтування наукових підходів до формування інфраструктури регулювання депресивних ринків праці. Розглядаючи інфраструктуру депресивних ринків праці як складний процес, у її складі виділено дві компоненти: інституційну, що представлена різними суб'єктами регулювання, та функціональну, яка забезпечує процеси відтворення, формування та використання трудового потенціалу депресивних територій. Наукова новизна дослідження полягає у поглибленні концептуальних засад формування інституційної інфраструктури депресивних ринків праці, виділення в її структурі функціональних підсистем, що реалізують функції регулювання соціально-трудова відносин, ринку праці та зайнятості населення. Практична значущість дослідження полягає у можливості застосування вироблених пропозицій у процесі реалізації державної політики зайнятості на депресивних територіях. Досягнення рівноваги на депресивних ринках праці вимагає формування відповідної інституційної інфраструктури, яка повинна включати три функціональні підсистеми – спеціальну, обслуговуючу і фінансово-кредитну, які реалізують певні функції регулювання і забезпечують стабільність на ринку праці. Перспективи подальших досліджень вимагають спрямування наукового пошуку на вдосконалення механізмів регулювання ринків праці, розвитку інституційної інфраструктури, підвищенні ролі територіальних громад в регулюванні соціально-трудова відносин на територіях, що мають статус депресивних.

Ключові слова: ринки праці, регулювання, інфраструктура, інституційні підсистеми

ВСТУП

Постановка завдання. Ефективне функціонування локальних депресивних ринків праці, забезпечення ефективної зайнятості населення, гармонізація інтересів найманих працівників та роботодавців з метою забезпечення нормального процесу відтворення трудового потенціалу досягається за умов наявності сформованого сприятливого середовища, тобто системи інституціональних, економічних, правових та організаційних регуляторів. Розв'язання цього вузла проблем знаходить свою матеріалізацію в розвитку інституційної інфраструктури, що виступає об'єктивною основою регулювання соціально-трудова відносин, ринку праці та зайнятості на депресивних територіях. Виокремлення проблеми розвитку інфраструктури регулювання депресивних ринків праці в самостійний об'єкт наукового аналізу має під собою достатню аргументацію, оскільки тут сформувалася специфічна інституціональна інфраструктура. Формальні і неформальні інститути тісно переплітаються і взаємодіють між собою, несучи на собі риси єдиного процесу інституціалізації.

Зроблений висновок підтверджується аналізом ситуації на локальних депресивних ринках праці областей зони Карпат, який показує, що процеси інституціалізації тут протікають переважно в

неформальному руслі, тобто домінують неформальні відносини в сфері регулювання соціально-трудова відносин, що є типовими для депресивних територій, де, по суті, сформувався квазіринок праці за відсутності ефективного державного втручання в його регулювання. Звідси випливає необхідність теоретичного аналізу поняття «інституціональна інфраструктура ринку праці», виявлення її основних підсистем та функціональних інституцій, взаємодія яких забезпечує синергетичний ефект регулювання соціально-трудова відносин з врахуванням специфіки функціонування локальних депресивних ринків праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблеми формування інфраструктури регулювання депресивних ринків праці присвячені публікації Е. Лібанової, А. Гриценка, В. Соболева, У. Садової, Л. Семів, С. Сембера, М. Пітюлича, В. Мікловди, Л. Шевчук та ін. Проте ряд теоретичних і методичних аспектів формування інфраструктури депресивних ринків праці залишаються недостатньо розробленими, внаслідок чого знижується ефективність реалізації трудоворесурсної політики на депресивних територіях.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичне та методичне обґрунтування наукових підходів до формування інфраструктури регулювання депресивних ринків праці.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття «інфраструктура» (від лат. *infra* – нижче, *structura* – будова) увійшло в науковий обіг відносно недавно – в 40-х роках минулого століття. Воно запозичене з військового лексикону і за змістовим навантаженням включає сукупність типових підрозділів, що обслуговують бойові дії.

В економічній літературі інтерес до дослідження інституціональної інфраструктури обумовлений розумінням того, що ринок як система господарювання, є полісистемним утворенням, до складу якого входять різні типи ринків. Їх ефективне функціонування забезпечується значною мірою станом інфраструктури, під якою розуміється сукупність елементів, що забезпечують і регулюють неперервне багаторівневе функціонування господарських зв'язків, взаємодію суб'єктів ринкової економіки і рух товарно-грошових потоків [3, с. 53-54]. П. Беленький інфраструктуру ринку трактує як сукупність особливих інститутів, що виконують функції надання спеціалізованих послуг суб'єктам господарювання, найкращої реалізації їхніх інтересів та подальшої інтеграції у єдину макроекономічну систему. Ринкова інфраструктура...є сукупністю об'єктів та інституціональних структур, які забезпечують формування матеріальних, фінансових та інформаційних зв'язків між суб'єктами ринку, які діють у соціально-економічному середовищі [1, с. 124]. Близькою за змістом є дефініція інфраструктури, сформульована А. Омаровим, який під цією категорією розуміє сукупність різних взаємозв'язаних державних органів, які функціонально «...ув'язують в єдине ціле елементи управляючої системи, що надає їм цілісність і нову якість» [4, с. 269]. М. Пітюлич та С. Сембер під ринковою інфраструктурою мають на увазі систему підприємств, організацій та закладів, які обслуговують ринок, або сукупність галузей, які обслуговують матеріальне виробництво [5, с. 91].

Ці теоретико-методологічні засади дають можливість аналізувати інфраструктуру ринку праці, під якою ми розуміємо сукупність інституціональних суб'єктів, діяльність яких спрямована на забезпечення рівноваги на ринку праці шляхом активного впливу на процеси формування, розподілу та використання соціально-трудового потенціалу.

При аналізі інфраструктури слід виходити з того, що різним типам ринків властива певна комбінація інституцій, які здійснюють безпосереднє регулювання відтворювальними процесами, відповідно видозмінюються реалізовані ними функції, а також форми, методи та інструменти регулювання. Співвідношення останніх залежить від конкретних завдань, які розв'язують в певному часовому лазі, складності і множинності завдань, які нагромадилися в сфері трудовозайнятості, демографічної ситуації тощо. Тому правильний вибір і поєднання різних суб'єктів регулювання виступає необхідною умовою ефективного управління відтворювальними процесами на депресивних ринках праці. У цьому контексті заслуговує на увагу думка М. Бутка, який відмічає, що територіальне розмаїття регіональних депресивних ситуацій являє собою варіацію підходів до виведення

локалітетів з кризового стану [2, с. 38].

Множинність форм прояву депресивних ситуацій неминуче трансформується на інфраструктурі ринку праці, яка має відчувати динамізм кон'юнктурних змін у пропозиції і попиті праці та забезпечувати гнучкий прямий і зворотній зв'язок між суб'єктами господарювання, органами державного управління, місцевого самоврядування та найманими працівниками. Відповідно до цього формування інституційної компоненти інфраструктури набуває ряду специфічних ознак.

Багатогранність та складність процесів відтворення соціально-трудового потенціалу робить неможливим зосередження функцій регулювання цими процесами в рамках якої-небудь окремої інституції. Йдеться про необхідність «поділу праці» між органами державного управління людськими ресурсами, місцевого самоврядування, територіальними громадами, які в нинішніх умовах розвитку стають важливим суб'єктом економічних відносин, головною функцією яких є сприяння трудовозайнятості місцевого населення.

Розподіл функцій між інституціями регулювання обумовлений множинністю цілей, які ставляться в процесі регулювання процесами відтворення соціально-трудового потенціалу депресивних територій. Оскільки фази відтворення соціально-трудового потенціалу не можуть розглядатися ізольовано одна від одної в силу того, що між ними існує тісний причинно-наслідковий зв'язок, то об'єктивно виникає необхідність синхронного і послідовного вирішення цілого комплексу завдань, які вирішуються на різних ієрархічних рівнях управління.

Особливістю інституціональної інфраструктури депресивних ринків праці є збереження за державою різноманітних функцій по організації ринку праці та регулюванню зайнятості. Об'єктивна необхідність посилення ролі держави у формуванні активного ринку праці на депресивних територіях зумовлена існуючою суперечністю, суть якої полягає між проголошеною державою політикою забезпечення продуктивної зайнятості і реальними процесами, які склалися на депресивних ринках праці. Не маючи достатніх матеріальних і фінансових ресурсів, ці території самостійно вирішити ті складні проблеми, які тривалий час тут нагромаджувалися і не знаходили ефективного вирішення, не в змозі. Звідси стає очевидним, що необхідно суттєво розширити коло проблем у сфері трудових відносин, які покладаються на державу. До сьогодення під впливом об'єктивних і суб'єктивних причин політика держави в сфері зайнятості в основному зорієнтована на збереження зайнятості, обмеження масштабів безробіття та допомоги по безробіттю. По суті, у майбутньому необхідно вирішувати завдання структурної перебудови економіки депресивних територій, перекваліфікації і перенавчання вивільнених працівників, підвищення конкурентоспроможності трудового потенціалу. Створення концептуальних організаційних і фінансових передумов для вирішення окресленого кола проблем безпідставно затягнулося. Ситуація, яка склалася на локальних ринках праці депресивних територій, вказує на те, що в існуючій

ситуації роль держави в регулюванні зайнятості повинна носити превентивний характер щодо локалізації загрози наслідків масштабного вимушеного безробіття, яке набуває циклічного характеру.

Конструювання інституційної інфраструктури в умовах становлення місцевого самоврядування, курс на децентралізацію об'єктивно вимагають включення до процесів регулювання трудовозайнятості територіальних громад, які стають важливим суб'єктом економічних відносин. Діяльність громад у тісній взаємодії і координації з державними та недержавними структурами спрямовується на реалізацію завдань політики трудовозайнятості на їх території. У зв'язку з цим виникає потреба у чіткому окресленні тих функцій, які слід віднести до компетенції громад з тим, щоб забезпечити системний підхід до регулювання трудовідтворювальними процесами. Йдеться про те, щоб не підмінюючи і не дублюючи функції державних органів регулювання зайнятості населення, сфокусувати діяльність громад на розв'язанні цілої низки проблем у сфері демографічного відтворення населення та збереження демографічного потенціалу громади, формування професійно-кваліфікаційної структури економічно активного населення в тісній ув'язці з перспективними змінами секторальної структури економіки, системи підготовки та перепідготовки кадрів, розробки спеціальних програм сприяння самозайнятості, розвитку малих форм господарювання, підтримки сімейних форм трудової кооперації тощо.

Віднесення до компетенції територіальних громад окресленого кола проблем дозволяє їм системно впливати на процеси відтворення, формування та використання соціально-трудового потенціалу громади, проводити різноаспектний комплексний моніторинг тенденцій та проблем розвитку людського потенціалу, активізувати механізми регулювання цими процесами.

Для ефективної реалізації трудоворесурсної політики на депресивних територіях необхідним є включення недержавних інституцій в процеси регулювання зайнятості населення. Йдеться про діяльність недержавних служб зайнятості, рекрутингових фірм, агентів сприяння працевлаштуванню тощо. Як правило, ці недержавні структури сприяння зайнятості населення ведуть свою роботу спеціалізовано з орієнтацією на певний контингент осіб, які шукають роботу. Їх діяльність сприяє досягненню рівноваги на локальних ринках праці. Разом з тим, виникає проблема налагодження з боку державних органів регулювання зайнятості взаємного інформування приватних служб сприяння зайнятості про ситуацію на локальних ринках праці з тим, щоб не допустити асиметрію трудовідтворювальних процесів та запобігти депопуляційним явищам, відтоку висококваліфікованих кадрів, уповільнення трудової міграції економічно активного населення. З метою вироблення узгоджених дій з реалізації політики зайнятості на локально-територіальному рівні в рамках соціального партнерства доцільним є створення координаційних рад сприяння зайнятості із включенням до їх складу представників роботодавців,

професійних об'єднань, державних та недержавних структур регулювання зайнятості, громадських організацій, що забезпечить синхронізацію їх дій, реалізацію партнерських стосунків між державними органами управління, місцевого самоврядування, територіальних громад, приватними структурами щодо забезпечення ефективної зайнятості населення. Тому, як правильно відмічають А. Гриценко і В. Соболев, механізм функціонування інфраструктури ринку праці неможна зводити лише до діяльності державних служб зайнятості і перепідготовки кадрів, оскільки соціальна політика сучасної держави не обмежується боротьбою із безробіттям, а орієнтована на створення цілого комплексу умов для розвитку людини, включаючи системи охорони здоров'я, культури, освіти, соціального забезпечення [3, с. 57]. Із наведеного стає очевидним, що формування інституційної інфраструктури регулювання депресивних ринків праці на засадах системності вимагає тісної консолідації зусиль державних та недержавних структур, підключення громадських інституцій, взаємодія яких створює синергетичний ефект їх діяльності.

Розуміючи важливість інституційної складової як суб'єктної складової інфраструктури ринку праці, не менш важливе значення має формування функціональної інфраструктури, яка включає ряд підсистем регулювання депресивних ринків праці, завдяки чому процеси регулювання соціально-трудових відносин, ринку праці набувають цілісного характеру, забезпечуючи ефективну зайнятість населення. Компонентну будову функціональної інфраструктури формують три підсистеми (рис. 1).

Вказані підсистеми механізму, зберігаючи певну індивідуальність, специфіку реалізації, формують єдину, цілісну в своїй основі, субординовану систему.

У складі механізму органічно взаємозв'язані економічні, соціальні, адміністративні та правові методи регулювання. У ролі вузлових виступають економічні методи як іманентні ринковому господарству. Суть їх полягає в участі територіальних органів та місцевих громад в активному впливі на розвиток багатокладного ринкового господарства – основи розширення сфери докладання праці, стимулювання всіх видів підприємницької діяльності, за винятком тих, які суперечать існуючому законодавству і пошавленню ринку, конкуренції, стимулювання інвестиційної діяльності. У структурі економічних методів надзвичайно важливим завданням є їх спрямованість на стимулювання мобільності населення, спонукання до зміни виду і сфери трудової діяльності. Це є новим підходом у регулюванні трудовозайнятості.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Наявність глибоких відмінностей в рівнях соціально-економічного розвитку в просторовому зрізі трансформується на соціально-трудові відносини, ринок праці та зайнятість населення. Наслідком цього процесу є функціонування різних типів ринків праці, в структурі яких вагоме місце посідають депресивні, які

мають властиву їм специфіку функціонування і вимагають врахування цього факту в процесі реалізації державної політики зайнятості населення.

Досягнення рівноваги на депресивних ринках праці вимагає формування відповідної інституційної

інфраструктури, яка повинна включати три функціональні підсистеми – спеціальну, обслуговуючу і фінансово-кредитну, які реалізують певні функції регулювання і забезпечують стабільність на ринку праці.

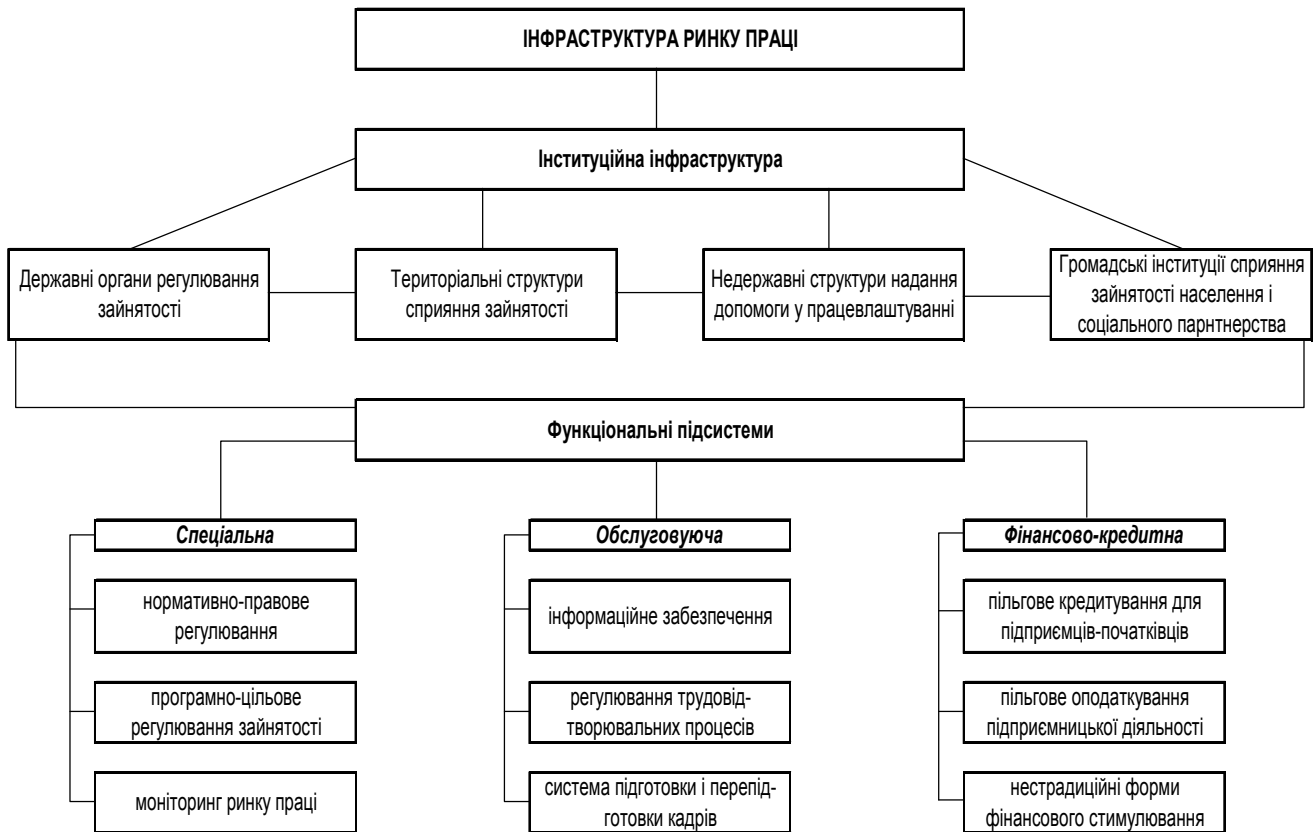

Рис. 1. Взаємозв'язок функціональних підсистем регулювання депресивних ринків праці

Перспективи подальших досліджень вимагають спрямування наукового пошуку на вдосконалення механізмів регулювання ринків праці, розвитку інституційної інфраструктури, підвищенні ролі

територіальних громад в регулюванні соціально-трудова відносин на територіях, що мають статус депресивних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беленький П. Ю. Регіональна політика та ринкова інфраструктура // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України: Зб. наук. пр.: Випуск 5 (XLIII): В 3 ч. / ІРД НАН України; Редколегія: відповідальний редактор академік НАН України Долішній М. І. – Львів, 2003. – Ч. 1. – С. 122-129.
2. Бутко М. П. Проблеми зайнятості на селі та інституційні аспекти їх розв'язання в контексті сільського розвитку / М. П. Бутко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – Вип. 3. – С. 33-38.
3. Гриценко А. А. Ринкові інститути та інфраструктура / А. Гриценко, В. Соболев // Економічна теорія. – 2008. – № 3. – С. 53-73.
4. Омаров А. М. Социальное управление: некоторые вопросы теории и практики / А. М. Омаров. – М.: Мысль, 1980. – 272 с.
5. Пітюлич М. І. Системний аналіз територіальної інфраструктури ринку праці / М. І. Пітюлич, С. В. Сембер // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Соціальні пріоритети ринку праці в умовах структурної модернізації економіки». – Т. II. – 19-20 вересня. – К., 2000. – С. 89-96.

Токар Ирина Ильинична ФОРМИРОВАНИЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ДЕПРЕССИВНЫХ РЫНКОВ ТРУДА

Углубление дифференциации в уровнях социально-экономического развития в пространственном срезе трансформируется в сферу социально-трудова отношений, следствием чего стало формирование различных типов локальных рынков труда, в структуре которых важное место занимают депрессивные. Эти рынки существенно отличаются от равновесных и кризисных, поскольку сохраняют адекватную им специфику

воспроизводственных процессов, мотивационные механизмы стимулирования трудовой активности, характеризуются разным уровнем занятости и безработицы, возможностями привлечения населения к процессу трудовой деятельности. Специфика функционирования депрессивных рынков труда объективно обуславливает необходимость формирования соответствующей инфраструктуры рынка труда, регулирования социально-трудовых отношений. Она включает комплекс институтов, соответствующих его функционированию, что выступает составной частью механизма регулирования занятости. Целью статьи является теоретическое и методическое обоснование научных подходов к формированию инфраструктуры регулирования депрессивных рынков труда. Рассматривая инфраструктуру депрессивных рынков труда как сложный процесс, в ее составе выделено два компонента: институциональный, представленный различными субъектами регулирования, и функциональный, который обеспечивает процессы воспроизводства, формирования и использования трудового потенциала депрессивных территорий. Научная новизна исследования заключается в углублении концептуальных основ формирования институциональной инфраструктуры депрессивных рынков труда, выделения в ее структуре функциональных подсистем, реализующих функции регулирования социально-трудовых отношений, рынка труда и занятости населения. Практическая значимость исследования заключается в возможности применения выработанных предложений в процессе реализации государственной политики занятости на депрессивных территориях. Достижение равновесия на депрессивных рынках труда требует формирования соответствующей институциональной инфраструктуры, которая должна включать три функциональные подсистемы (специальную, обслуживающую и финансово-кредитную), реализующих определенные функции регулирования и обеспечивающих стабильность на рынке труда. Перспективы дальнейших исследований требуют направления научного поиска на совершенствование механизмов регулирования рынков труда, развитие институциональной инфраструктуры, повышение роли территориальных общин в регулировании социально-трудовых отношений на территориях, имеющих статус депрессивных.

Ключевые слова: рынки труда, регулирования, инфраструктура, институциональные подсистемы.

Tokar Yaryna I.

FORMATION OF INSTITUTIONAL INFRASTRUCTURE REGULATION DEPRESSED LABOR MARKETS

Deepening of differentiation in the levels of social and economic development in the spatial cut is transformed into the sphere of social and labor relations, which resulted in the formation of different types of local labor markets, in the structure of which depressive changes occupy an important place. These markets differ significantly from equilibrium and crisis ones as they retain adequate specificity of reproduction processes, motivational mechanisms to stimulate labor activity, are characterized by different levels of employment and unemployment, opportunities to attract people to the process of employment. The specifics of the functioning of depressed labor markets necessitates the establishment of appropriate labor market infrastructure, regulation of social and labor relations. It includes a range of institutions appropriate to the operation, which serves part of the mechanism of regulation of employment. The aim of the article is a theoretical and methodical substantiation of scientific approaches to the formation of infrastructure regulation of depressed labor markets. Considering the infrastructure of depressed labor markets as a complex process, two components have been allocated in its structure: institutional, represented by different regulatory subjects, and the function that provides the reproduction processes of formation and use of labor potential of depressed areas. The scientific novelty of the research is to deepen the conceptual foundations of the formation of the institutional infrastructure of depressed labor markets, allocation of its structure functional subsystems that implement the functions of regulation of social and labor relations, labor market and employment. The practical significance of the study lies in the possibility of using the developed proposals in the process of implementation of the state policy of employment in depressed areas. Achieving equilibrium in depressed labor markets requires the development of an appropriate institutional infrastructure, which should include three functional subsystems - a special, serving the financial and credit and implementing certain regulatory functions and ensure the stability of the labor market. Prospects for future research directions need scientific research to improve labor market regulation mechanisms, institutional infrastructure, strengthening the role of local communities in the regulation of social and labor relations, with the status of depressive territories.

Keywords: labor markets, regulation, infrastructure, institutional subsystem.

Одержано 31.01.2016 р.